

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 12 Issue 1, February 2020

DOI Number: 10.9737/hist.2020.818

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 29.10.2019 Kabul Tarihi: 30.01.2020

Atf Künyesi: Bilal Altan, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Yapı, Sorunlar ve İngilizlerle İlişkiler Açısından Goyan Aşireti", *History Studies*, 12/1, Şubat 2020, s. 15-33.

Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Yapı, Sorunlar ve İngilizlerle İlişkiler Açısından Goyan Aşireti

The Goyan Tribe in Terms of Structure, Problems and Relations With The British in The Last Term of The Ottoman State

Dr. Bilal Altan

ORCID No: 0000-0002-0194-3516

Şırnak Üniversitesi

Volume 12
Issue 1
February
2020

Öz

Aşiret temelli yapının kendisini en çok hissettirdiği unsurlardan biri Kürtlerdir. Herhangi bir konfederasyona tabi veya konfederasyon haricinde bağımsız bir statüdeki aşiretlerin kendilerine has karakterlerinden, yaşam tarzlarından söz etmek mümkündür. Çalışma alanımızı günümüzde Şırnak'ın Uludere ilçesi olarak bilinen muhitte Osmanlı Devleti sınırları dâhilinde eskiden yarı göçebe bir yaşam sürdüren Goyan aşireti teşkil etmektedir. Goyan aşireti 19. yüzyılın ikinci yarısından başlamak üzere özellikle 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında kayda değer sosyo-politik izler bırakmıştır. Sıra dışı tabiatlarına ilişkin çok farklı nitelendirmelerin yapıldığı Goyan aşireti, yaşadıkları coğrafyanın sarp yapısından dolayı kimi zaman Osmanlı Devleti'nin kontrolü dışında kalabilmiştir. Çalışmamızda diğer aşiretlere, Müslim ya da gayrimüslimlere karşı gasp, yaralama, öldürme girişimlerinde bulunan, İngiltere ile birkaç ayı bulan bir çatışma süreci yaşayan Goyan aşiretini arşiv belgeleri temelinde incelemek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Goyan Aşireti, Asayiş, Osmanlı Hükümeti, İngiltere.

Abstract

One of the elements that the tribal structure makes itself felt most is the Kurds. It is possible to talk about the specific characteristics and lifestyles of the tribes having a confederate status confederation or independent. Our area of study includes the Goyan tribe, which used to live a semi-nomadic life within the boundaries of the Ottoman Empire known today as Uludere district of Şırnak province. Goyan tribe, starting from the second half of the 19th century and particularly at the end of the 19th century and in the beginning of the 20th century left significant socio-political marks. The Goyan tribe, which has had different characterization regarding their extraordinary nature, was sometimes out of control of the Ottoman Empire due to the rugged structure of the area they lived in. In this study, it is aimed to examine Goyan tribe, on the basis of archival documents, who used to make attempts to extort, wound and kill on other tribes, Muslim or non-Muslims, and who had been in conflict with England for several months.

Key Words: Goyan Tribe, Public Order, Ottoman Government, Britain.

Giriş

Göçebe, yarı göçebe ve yerleşik bir yaşam tarzına sahip Kürtlerde aşiret yapısının sıkı bir biçimde temayüz ettiği bilinmektedir. Öyle ki Gökalp Kürtlerde aşiret mefkûresinin çok

kuvvetli olduğuna dikkat çekmektedir.¹Aşiret yapılanması esasında ortak ihtiyaçların karşılanması güdüsüyle bir arada yaşamaya başlayan ve kolektif bilinçle hareket eden insan topluluklarının örgütlenme biçimlerinden biridir. Kürt toplumsal örgütlenmesi de büyük ölçüde yüzyıllara dayanan örf ve adetlerin toplumsal ilişkilerin biçimini belirlediği aşiret temelli yapıya dayanmaktadır.² Aşiret, tarihsel süreç içerisinde insanların toplumsal ilişkilerini tasarlamada, düzenlemede belirleyici ve yön verici olmuştur.³ Sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik açıdan buldukları alanlara etki etmeleri aşiretleri önemli kılmaktadır.⁴

Yaşadıkları kimi bölgelere özellikle de dağlık alanlara ulaşmanın zorluğu aşiretleri bağımsız kılabilmiştir.⁵Diğer bir deyişle aşiretler; üzerinde yaşadıkları, kendilerine ait, dışardan müdahalenin kabul edilmediği bir toprak parçasına sahiptir. Aşiret reisinin de yönetimini gerçekleştirdiği bir mekânı bulunmaktadır. Bu iki husus dışında yargı ve askeri kuvvetleri ile aşiretler, devlet düzeyinde disiplinli bir örgütlenme değilse de devletin sahip olduğu birçok niteliği hatırlatmaktadır.⁶

Aşiretin basit klan örgütlenmesi ya da ilkel bir toplum objesi olarak görülmesi aşiret tanımlamasında ortak bir konsensüsün sağlanamamasında etkindir.⁷ Aşirete ilişkin şu benzer tanımlardan söz edilebilir:

Arapçadan Türkçeye geçen aşiret kelimesi Arapçadaki büyük aile anlamının dışına çıkarak göçebe ve yarı göçebe hayatı yaşayan oymak veya boy anlamında kullanılmıştır.⁸ Aşiret; aynı asıldan gelen, birlikte yaşayan ve birlikte konup göçen topluluk, oymak, kabile demektir. Arap, Kürt ve Türkmen aşiretleri bu meyanda değerlendirilebilir.⁹ Dış saldırılara karşı üyelerini korumak, kendilerine ait gelenek ve yaşam biçimlerinin sürekliliğini sağlama amacına dayanan bir topluluk ya da topluluklar federasyonudur.¹⁰ Özünde siyasal bir gruba karşılık gelen aşiret terimi hem bir grup insanı hem de bu grubun üzerinde yaşadığı toprakları tanımlar.¹¹ Aşiret genellikle göçebe ve yarı göçebe bir yaşam tarzı sürdüren ve hayvancılıkla geçinen, savaşçılık özellikleriyle bilinen gruptur.¹² Gerçek ya da gerçek olduğu varsayılan ortak bir ataya dayanan ve akrabalık temelinde örgütlenmiş, genellikle toprak bütünlüğü de olan (dolayısıyla ekonomik) kendine özgü bir içyapıya sahip sosyo-politik bir birimdir.¹³ Çeşitli kan bağları ile birbirine bağlı, belli bir alan üzerine kendilerine has bir yaşam tarzına sahip insan toplumdur.¹⁴ Aşiret, toplumsal bir örgütlenme biçimidir.¹⁵ Aşireti meydana getiren temel

¹ Ziya Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Toker Yayınları, İstanbul 2007, s. 46.

² A. Vahap Uluç, "Kürtlerde Sosyal ve Siyasal Örgütlenme: Aşiret", *Mukaddime*, S. 2, 2010, s. 39.

³ Şevket Ökten, "Aşiret, Akrabalık ve Sosyal Dayanışma: Geleneksel Hayatı Yönetme Biçimi", *Aile ve Toplum*, C. 5, S. 18, Temmuz-Ağustos-Eylül 2009, s. 108.

⁴ Azmi Aycan, *Osmanlı'da Devlet-Aşiret İlişkileri: Hemvend Örneği (1876-1918)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2017, s. 1.

⁵ Frederick Richard Maunsell, "Kurdistan", *The Geographical Journal*, C.3, S. 2, Şubat 1894, s. 82.

⁶ Uluç, agm, s. 43.

⁷ Ahmet İlyas-Orhan Turan, "Kürtlerde Aşiret Kavramı ve Oluşumu", *Kimlik, Kültür ve Değişim Sürecinde Osmanlı'dan Günümüze Kürtler Uluslararası Sempozyumu 6-8 Eylül 2012*, Ed. M. Cengiz Yıldız, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 300.

⁸ Mükrimin Halil Yinanç, "Aşiret", *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1978, s. 709-710.

⁹ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, C. 2, Mihran Matbaası, İstanbul 1318, s. 938.

¹⁰ William Rupert Hay, *Kürdistan'da İki Yıl 1918-1920*, Çev: Fahriye Adsay, Avesta Yayınları, İstanbul 2005, s. 71.

¹¹ Edmund Ronald Leach, *Revanduz Kürtleri*, Çev: Sinan Birvan-Hişyar Özsoy-Serap Ruken Şengül, Aram Yayınları, İstanbul 2001, s. 34.

¹² Wadie Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi*, Çev. İsmail Çekem-Alper Duman, İletişim Yayınları İstanbul 2007, s. 63.

¹³ Martin van Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, Çev: Banu Yalkut, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 82.

¹⁴ Ahmet Özer, *Doğu Anadolu'da Aşiret Düzeni*, Boyut Yayınları, İstanbul 1990, s. 23.

etken, daha ziyade evlenme yoluyla sağlanan akrabalık-hısımlık süreci olup idari ve siyasi birlik mahiyetini haizdir. Aşiret aynı zamanda küçük bir dünya, bir savunma örgütü, gelenek ve görenekleriyle düzenlenmiş bir müessesedir.¹⁶ Aşiret Arapçada "kabile" karşılığı kullanıldığı gibi kabilenin altında daha küçük bir topluluğu da ifade etmektedir. Türkçede ise yaygın olarak göçebe unsurlar için kullanılmış, özellikle Osmanlılar döneminde boyun altında, cemaatin üstünde bir topluluğa ad olmuştur.¹⁷

Bruinessene'e göre aşiretler; kendi içlerinde alt aşiretlere, bu alt gruplar da bir kez daha klan, sülale ve benzeri daha küçük birimlere ayrılmaktadır. Aşiret örgütlenmesinin en alt düzeyinde ise haneler yer almaktadır.¹⁸ Barth da "tire" denilen alt birimlerin bulunduğunu ve tirenin de temelde siyasi bir birim olduğunu ifade eder. Barth ayrıca tirenin altında "hoz" denilen sülale gruplarının olduğunu ve bunlardan başka yaylaya çıkan tirelerin "hal" (zoma, şeni) denilen birçok çadır kamplarına bölündüğünü ve her "hal"ın de her biri ayrı bir çadıra yaşayan bazı "hane"lerden – genellikle 20-30 dolayında – oluştuğunu belirtir.¹⁹

Aşiret, kabilelerin çıkarlarını savunan bağımsız bir siyasi birlik olmasına karşılık ortak hareket etme gereksinimi bir aşiretin boyutunu aşabilir ve bu durum kuvvetli bir aşiretin otoritesini kabul eden aşiretlerden oluşan üst yapılanmayı yani konfederasyonu doğurabilmektedir.²⁰ Yine aşiretleri uzun süre çeşitli konfederasyonlar oluşturmak suretiyle bunlar arasında yer değiştirip devlete ve diğer hasımlarına karşı varlıklarını devam ettiren siyasi örgütlenmeler şeklinde değerlendirmek mümkündür.²¹

Aşiret liderinin aşiret üyelerini bir arada tutma, aşiretin maddi ve manevi değerlerine bağlı kılma, onlar arasında dayanışmayı sağlama, kavgalı aşiret üyeleri arasında arabuluculuk ve uzlaştırıcılık, resmi işlerde aşireti temsil etme veya merkezi hükümetlerle ilgili konularda onların sözcülüğünü yapma gibi görevleri ve sorumlulukları bulunmaktadır.²² Kürtlerin hepsinin aşiret mensubiyeti bulunmamaktadır. Herhangi bir aşirete mensup olmayan Kürtler, bir aşiret beyi gibi haklarını koruyan ağaların himayesindedir. Kimi tam bağımsız davranan Kürtler de herhangi bir kargaşa durumunda yakındaki nüfuz sahibi bir aşiret ağasının korumasına girebilmektedir.²³

Aşiretler ilkel örgütlü aşiretler denilen tam göçebe aşiretler, yarım göçebe aşiretler, yerleşik aşiretler ve ağa köyleri ile modern örgütlenmiş aşiretler denilen halk köyleri gibi gelişme derecelerinde bulunmaktadır.²⁴ Göçebe aşiretler, göçebe hayat tarzının gereği olarak daha çok hayvancılıkla uğraşmıştır. Yaylak ve kışlakları arasındaki hareketleri biraz da hayvanlarına otlak bulma düşüncesinden kaynaklanmıştır. Ayrıca göçebe aşiretlerin uğraş alanları, yerleşik ahaliyle iktisadi bakımdan bir bütünlük teşkil etmelerini sağlamıştır.²⁵ Ancak Osmanlı Devleti'ne tabi göçebe aşiretler yaylak-kışlak meseleleri, kendi aralarındaki husumetler,

¹⁵ Mesut Ögmen, "Aşiret Yapılanması ile Bingöl ve Civarında Bulunan Aşiretler", *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, Ed. Mehmet Mahfuz Söylemez-İbrahim Çapak, Bingöl Belediyesi Yayınları, Ankara 2011, s. 87.

¹⁶ Orhan Türkdoğan, *Doğu ve Güneydoğu Aşiret-Kabile Yapısı*, IQ Yayınları, İstanbul 2005, s. 41-48.

¹⁷ Yusuf Hallaçoğlu, "Aşiret", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, s. 9.

¹⁸ Bruinessen, age, s. 82.

¹⁹ Fredrik Barth, *Kürdistan'da Toplumsal Örgütlenmenin İlkeleri*, Çev. Serap Ruken Şengül-Hişyar Özsoy, Avesta Yayınları, İstanbul 2001, s. 45-49.

²⁰ Orhan Türkdoğan, *Güneydoğu Kimliği*, Alfa Yayınları, İstanbul 1998, s. 23.

²¹ Suavi Aydın, XIX. Yüzyılda Mardin Çevresinde Aşiret Hareketleri, *Uluslararası Ömerli/Ömeran ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri*, Ed. Ercan Gümüş-Veyssel Gürhan, Kent Işıkları, İstanbul 2012, s. 88.

²² Türkdoğan, *Doğu ve Güneydoğu Aşiret-Kabile Yapısı*, s. 72; Hay, age, s. 73.

²³ Hay, age, s. 72-73.

²⁴ Gökalp, age, s. 49.

²⁵ Hallaçoğlu, agm, s. 9.

kaçakçılık, eşkıyalık yüzünden yerleşik ahaliye zarar verip devleti asırlar boyunca uğraştırmışlardır.²⁶

Osmanlı Devleti'nde toplumu meydana getiren önemli unsurlardan göçebe veya yarı göçebe aşiretlerden sınır kesimlerindeki sınırların korunmasında, güvenli bölge oluşturulmasında ve bölgede hazır askeri bir kuvvet bulundurulmasındaki önemi büyüktür. İç siyasi dinamikler ve bölge asayişinin tesisi bakımından da aşiret politikaları çok hassas bir dengede yürütülmeye çalışılmıştır. Aşiretler mükâfat veya taltifin yanında te'dib ve cezalandırmaya maruz kalabilmişlerdir.²⁷

1. Goyan Aşireti'nin İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısı

Anadolu'nun doğu ve güneydoğu kısımları sarp dağlara, çetin arazilere, verimli vadi ve platolara sahiptir. Bu coğrafi yapı her biri kendine özgü linguistik ve sosyal özellikler gösteren yarı yalıtılmış toplulukların oluşmasına yol açmıştır. Kürtlerin yaşadıkları coğrafya onları dış etki ve tehditlerden koruduğu gibi aşiretlerin heterojenliğini besleyen iletişimi de sınırlandırmıştır.²⁸ Kürt aşiretleri içerisinde coğrafyanın sunduğu imkânlardan yararlanmasını en çok bilen aşiretlerden biri Goyan aşireti olmuştur. Öyle ki Goyan, Rondot'un ifadesiyle dağ silsilesine ad olmuştur. Rondot'a göre Kürtlerin yaşadığı coğrafyadaki dağ kıvrımlarından biri Van'ın güneydoğusundaki havzadan ayrılmak suretiyle güneybatıya doğru inerek Norduz, Ertuşi ve Goyan dağlarını oluşturmuştur.²⁹

Birçok aşiret yerleştikleri bölgenin adı ile anılmakla birlikte bazı aşiretler de atalarının isimleri ile anılmaktadır.³⁰ Yine yerleştikleri bölgeye aşiretlerin kendi isimlerini vermeleri sıklıkla görülebilen bir durumdur. Bu cümleden olarak Goyan aşireti de yerleştikleri bölgeye kendi isimlerini vermişlerdir. Aşiret ismi Osmanlı arşiv belgelerinde Goyan, Güyan, Gel-i Goyan, Gel-i Güyan gibi farklı şekillerde geçmektedir.³¹ Esasında Gel-i Goyan, Gel-i Güyan aşiretin mensuplarının esas merkez olarak isimlendirdikleri yerleşim yerinin adıdır. Goyan aşiretinin merkezi günümüzde Şırnak'ın Uludere ilçesidir. Uludere önceleri Kılaban ve özellikle de Osmanlı Devleti zamanında Gel-i Goyan, Gel-i Güyan ismiyle bilinmekteydi.³² Vadiye ilk yerleşim Goyan aşiretine mensup kişilerden olduğu için aşiret kendi adını bu coğrafyaya vermiştir. Kürtçedeki vadinin karşılığı "Geli" kelimesi aşiret ismiyle birleştiğinde Gel-i Goyan halini alan bu tabir "Goyan Vadisi" anlamına gelmektedir. Goyan Vadisi Zagros Dağları boyunca Irak'a kadar uzanmaktadır.³³

²⁶ Fehminaz Çabuk, "Osmanlı Devleti'nin Eşkıyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Aldığı Tedbirler: Hemavend Aşireti Örneği (1880-1916)", *Tarih Okulu*, S. 33, Mart 2018, s. 520.

²⁷ Ögmen, agm, s. 88.

²⁸ Mehrdad R. Izady, *Bir El Kitabı Kürtler*, Çev. Cemal Atilla, Doz Yayınları, İstanbul 2013, s. 332.

²⁹ Pierre Rondot, "Origine Et Caractère Ancestraux Du Peuplement Assyrien En Haute Djézirehsyrienne: Esquisse D'une Étude De La Vie Tribale", *Bulletin d'études orientales*, T. 41/42, Le Nord-Est Syrien, (1989-90), s. 68. Türkiye'de resmi olarak Goyan adını taşıyan bir dağ bulunmamaktadır. Yöre sakinlerinin bize aktardıklarına göre Goyan dağları ifadesi Goyan aşiret bölgesindeki tüm dağlar için özellikle komşu aşiretlerce kullanılan ortak bir isimdir. Rondot da Goyan dağları ismini muhtemelen bu anlamda kullanmıştır.

³⁰ Ögmen, agm, s. 87.

³¹ BOA (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi), *Dâhiliye Nezareti Siyasi Kısmı*, DH. SYS. 90/3, 7 Aralık 1912 (H. 27.12.1330); BOA, *Dâhiliye Nezareti Şifre Evrakı*, DH. ŞFR. 137/8, 20 Eylül 1888 (R. 08.07.1304); BOA, DH. ŞFR. 625/59, 10 Haziran 1919 (R. 10.04.1335).

³² BCA (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi), 490 100 1497/103/1, 4 Mayıs 1950; İbrahim Baz-Nurdan Şarman-Gazal Cengiz-Şahin Ölgün, *Şırnak Aşiretleri ve Kültürü*, Ankara 2015, s. 123; Erişim Tarihi, 13/10/2019, <http://www.yaylahaber.com.tr/uludereden-merhabalar-makale,468.html>; Bruinessen, günümüzde Goyan aşiretinin yoğun olarak yaşadığı Uludere'de eskiden Süryanilerin ikamet ettiğini, Süryanilerin ayrılışından sonra Goyanların Uludere'ye yerleştiğini belirtmektedir. Bruinessen, age, s. 108.

³³ <http://www.yaylahaber.com.tr/uludereden-merhabalar-makale,468.html> (E.T. 13.10.2019).

Aşiretin yerleşim alanını teşkil eden Goyan Vadisi, Zaho'nun 30 mil kadar kuzeyinde olup batıdan güneydoğuya uzayan ve hasseten kuzey ve kuzeydoğuya doğru geçilmesi zor dağlarla çevrili bulunmaktadır³⁴. Goyan Vadisi aşiret için doğal ve bereketli bir yaşam alanıdır.³⁵ Dereler boyunca yetiştirdikleri bağ ve bahçe ürünleri başlıca geçim kaynakları olup alışverişlerini daha ziyade Cizre ve Zaho merkezleri ile yapmışlardır.³⁶ Yarı göçebe yaşamın etkisiyle Goyan aşireti genel olarak kışın Diyarbakir'in Cizre ve Musul'un Zaho kazalarında; yazın ise Van vilayetinin Çölemerik kazasında iskân etmekteydiler³⁷.

Uludere'nin Yeşilyuva (Repin) ve Gündoğdu (Helet) Mahallesi de yöre halkınca aşirete ait hem en eski yerleşimler olarak hem de aşiretin bu iki yerden yayıldığı kabul edilmektedir.³⁸ Önceleri Goyan aşiretine mensup nüfusun büyük bir çoğunluğu Hakkâri, Şırnak, Cizre ve Zaho arasında yaşıyordu ve bu bölge Goyan bölgesi olarak isimlendiriliyordu³⁹. Günümüzde ağırlığı Uludere'de yerleşik bulunan Goyan aşiretine mensup olanların bir kısmı da Şırnak Merkez, Cizre, Mersin, İstanbul, Hakkâri, Siirt yöresi ile Irak Devleti sınırları içinde bulunan Erbil, Zaho ve Sersing bölgesinde dağılmış vaziyette bulunmaktadır⁴⁰.

Goyan aşireti ile birlikte Şırnak ve çevresindeki aşiretlerin yaşadıkları bölge uzun süre Bitlis, Cizre ve Hakkâri'deki aşiret reislerine bağlı olarak yönetilmiştir. 16. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine giren Şırnak ve çevresinde aşiret reislerinin idaresi devam etmiştir. Bölge 19. yüzyıl sonlarına doğru Diyarbakir ve Van vilayetleri sınırları içindeydi.⁴¹ Aşiret nüfuzunun çoğunluğu Musul vilayeti sınırları dışında olup kuvvetleri 1919 yılında 400 tüfek dolayında tahmin edilmiştir.⁴²

Goyan aşireti; Şırnak, Silopi ve Gelisindi ile birlikte kendilerinden mürekkep, aslen Hacı Bayram olarak isimlendirilen aşiret kabilesinden biridir.⁴³ Bruinessen tarafından Botan bölgesinde Çohsor, Şillet, Hacı Beyran⁴⁴ ve Dehi aşiret konfederasyonları olduğu belirtilmekte ve Goyan aşireti de Hacı Beyran Konfederasyonu içerisinde değerlendirilmektedir.⁴⁵ Gökalp, Siirt ve Cizre çevresine verilen bölge olarak tanımladığı Botan'da aşiretlerin yerleşik ve göçebe olmak üzere iki kısma ayrıldığını, Hacı Bayramın da yerleşik grup içerisinde bulunduğunu belirtmektedir. Gökalp Hacı Bayram bölgesine Silopi ve Şırnak yöresi ile birlikte Güllügüvan⁴⁶ bucağını da dâhil etmektedir.⁴⁷ Hacı Bayram çatısı altındaki Şırnak ve Goyan arasında kan bağı olduğu kabul edilmektedir.⁴⁸ Şırnak aşireti de Goyan ve Silopi aşiretlerini kapsayan ve Hacı

³⁴ Confidential Military Report on Iraq, Area 9 (Central Kurdistan), Air Ministry Issued August 1929, s. 271; BOA, Dâhiliye Nezareti İdari Kısım, DH. İD. 149-2/9/32, 30 Ağustos 1913 (H. 27 N. 1331).

³⁵ Confidential Military Report on Iraq, s. 271.

³⁶ BOA, DH. İD. 149-2/9/32, 30 Ağustos 1913 (H. 27 N. 1331).

³⁷ BOA, DH. ŞFR. 325/39, 5 Nisan 1904 (R. 23 Mart 1320).

³⁸ Baz vd. age, s. 123.

³⁹ Levent Ayabakan, "Kürt-İngiliz İlişkileri (1918-1925)", (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya, 2016, s. 69.

⁴⁰ Baz vd. age, s. 123; <http://www.yaylahaber.com.tr/uludereden-merhabalar-makale.468.html> (E.T. 13.10.2019).

⁴¹ *Berikan Tarih Ansiklopedisi*, C. 8. Berikan Yayınları, Ankara 2002, s. 326.

⁴² Qassam Kh. Al-Jumaily-İzzet Öztoprak, *Irak ve Kemalizm Hareketi (1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 83.

⁴³ BOA, DH. İD. 149-2/9/32, 30 Ağustos 1913 (H. 27 N. 1331).

⁴⁴ Hacı Beyran aşiret ismi kaynaklarda Hacı Beyra, Hacı Beyran, Hacı Bayram, Hacı Behram, Hacı Bedr, Hacı Baira gibi farklı şekillerde yazılmaktadır (BOA, DH. İD. 149-2/9/32, 30 Ağustos 1913 (H. 27 N. 1331); Confidential Military Report on Iraq, s. 271; Bruinessen, age, s. 272; Baz vd. age, s. 111-112).

⁴⁵ Bruinessen, age, s. 271-272.

⁴⁶ Güllügüvan'dan kasıt Gel-i Goyan'dır.

⁴⁷ Gökalp, age, s. 35.

⁴⁸ Baz vd. age, s. 111.

Bayram olarak bilinen aşiretler grubunun lideridir.⁴⁹ Izady, Kürt aşiret ve aşiret konfederasyonlarını sıralarken Şırnak ve Tıyan'ı (Tayan) Botan konfederasyonuna bağlı göstermekte; Silopi, Sindi, Miran ve Goyan'ı konfederasyon haricinde tutmaktadır.⁵⁰ Türkdoğan da Ertuşi aşiretine mensup fertlerle yaptığı görüşmelere dayanarak Goyileri (Goyan) Ertuşi aşiretinin on iki kabilesinden biri olarak vermektedir.⁵¹

Goyanlarda aşiret büyüğüne ağa denilmektedir.⁵² Ancak Goyan aşiretinde ağalık sistemi çok kuvvetli değildir. Lider kabul edilen ağa anlaşmazlıklarda uzlaşmacıdır ve saygı duyulan bir hüviyeti haizdir. Tam bir ağalık sisteminin olmayışı Goyan aşiretinde bölgedeki diğer aşiretlere kıyasla zayıf bir feodal yapının varlığını ortaya çıkarmıştır.⁵³ Goyanlar, Sykes'a göre 1400; Muhammed Emin Zeki Beg'e göre ise 2100 aileden oluşmaktadır.⁵⁴

Osmanlı arşiv belgeleri ile İngiliz belgelerinde Goyan aşiretinin tabiatına dair birçok veri mevcuttur. Örneğin Vali İbrahim Edhem Hakkâri'den Şura-yı Devlete gönderdiği 28 Aralık 1884 tarihli telgrafta Goyan aşiretini vahşi ve gayr-i muti yani boyun eğmeyen şeklinde betimlerken, Osmanlı Devleti'ne itaatte daima zorluk çıkardıklarını belirtmektedir.⁵⁵ Van Valisi Hakkı Bey 25 Ocak 1912 tarihli olup Dâhiliye Nezaretine çektiği telgrafında Goyan aşireti için "Hükümete layıkıyla ısınmamış aşairden..."; Van Valisi Tahsin Bey de 29 Temmuz 1913 tarihli Dâhiliye Nezaretine çektiği telgrafında inatçı, dik kafalı anlamında "Aşair-i Mütemerred" yakıştırmasında bulunmaktadır.⁵⁶ Dâhiliye Nezaretine çektiği 19 Nisan 1919 tarihli telgrafında Van Valisi Haydar Bey, Goyan aşiretini vahşetle meşhur olduğu kadar Hilafete bağlılıkla ifade etmektedir.⁵⁷ İngiliz belgelerinde benzer şekilde Goyanlara dair; "Kural tanımayan vahşi kabile" tanımlaması yapılmıştır.⁵⁸ Yine İngiliz belgelerine göre Goyan aşiretinin temel vasıflarından biri mütemadiyen saldırganlıktır.⁵⁹ Asilik ve kavgaya düşkünlük diğer vasıfları arasındadır.⁶⁰ Bu tarz olumsuz nitelermelere karşın Hakkâri Mutasarrıfı Cevdet Tahir Dâhiliye Nezaretine gönderdiği 30 Ağustos 1913 tarihli tahriratında; Goyan aşiret fertlerinin mütebeyyin ve zeki olduklarını, kendi hallerine terk edilmeyip bir idareye tabi bulundurulmaları halinde devlete ve millete yarar sağlayabilecekleri yönünde kanaatini bildirmiştir.⁶¹ Mark Sykes, Goyanların büyük, kuvvetli, cesaretli ve bağımsızlıklarına düşkün bir aşiret olduklarına dikkat çekmektedir.⁶² Muhammed Emin Zeki Bey'e göre de Goyanlar savaşçılık ve kahramanlıklarıyla bilinir.⁶³

Kuvvetli ve kalabalık Goyan aşireti çok çeşitli gruplara ya da alt gruplara ayrılmıştır. Şırnak'ta yaşayan ve 600 aileden oluşan Şırnak aşireti ile aile sayısı tespit edilemeyen, Şırnak

⁴⁹ Confidential Military Report on Iraq, s. 279.

⁵⁰ Izady, age, s. 172-173.

⁵¹ Türkdoğan, *Doğu ve Güneydoğu Aşiret-Kabile Yapısı*, s. 70. Ertuşi aşiretinin diğer kabilelerinin isimleri ise şunlardır: Jirkan, Gevdan, Mahmur, Canan, Hani, Alan, Mahmetpiran, Halilan, Ezdinan, Şidan ve Giravyan. Bkz. Türkdoğan, age, s. 70.

⁵² Bruinessen, age, s. 131.

⁵³ Baz vd. age, s. 126.

⁵⁴ Sykes, agm, s. 460; Muhammed Emin Zeki Beg, age, s. 354.

⁵⁵ BOA, *Şûrâ-yı Devlet, ŞD*. 1460/45/6, 28 Aralık 1884 (10 Ra. 1302).

⁵⁶ BOA, *DH. SYS*. 90/3/44, 25 Ocak 1912 (R. 12 Kânûn-ı sâni 1327); BOA, *DH. İD*. 149-2/9/2, 7 Ağustos 1913 (R. 25 Temmuz 1329).

⁵⁷ BOA, *DH. ŞFR*. 626/80, 19 Nisan 1919 (R. 19 Nisan 1335).

⁵⁸ Mohammed Arafat, "Birinci Dünya Savaşında İngiliz Kürt İlişkileri", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler*, C. 10, S. 2, Aralık 2008, s. 44.

⁵⁹ Confidential Military Report on Iraq, s. 271.

⁶⁰ Confidential Military Report on Iraq, s. 14.

⁶¹ BOA, *DH. İD*. 149-2/9/32, 30 Ağustos 1913 (H. 27 N. 1331).

⁶² Sykes, agm, s. 460.

⁶³ Muhammed Emin Zeki Beg, age, s. 354.

çevresinde yerleşik bir hayat süren Zahuri aşiretinin Goyan aşiretinin bir grubu oldukları tahmin edilmektedir.⁶⁴ Goyan aşiretinin Zirki, Samhozan/Mamhozan, Gülendi, Pervari, Güran aşiretleri ile de münasebetleri bulunmaktadır. Hatta bunlardan birinin üzerine Osmanlı Devleti'nce asker sevki, mezkûr aşiretlerin birbirlerini himaye ve sahiplenme dürtüsünü doğurmaktaydı.⁶⁵ Diğer taraftan Goyan aşiretinin sürekli savaş halinde olduğu aşiretlerin başında Miran aşireti gelmektedir.⁶⁶ Öyle ki Sykes, Miran Aşiret Reisi Mustafa Paşa'nın 1899 yılında gerçekleşen bir meydan savaşında Goyanlar tarafından öldürüldüğünü belirtmektedir.⁶⁷

Goyan nahiyesi ahalisi umumen Kürt olup aşiret mensupları Sünni İslam'ın Şafii Mezhebi'ne bağlıdır.⁶⁸ Goyan aşireti coğrafî ve kan bağı yakınlığına dayalı Derşivi ve Repinîyethi olmak üzere iki ana yapıya ayrılmaktadır. Derşivî Rivengan ile Mentkan; Repinîyethi ise Qûlovon, Repin ve Hilal kabilelerinden oluşmaktadır. Mezkûr kabilelere bağlı alt sülaleler (malik) de şunlardır:

Rivengan: İsan, Alyan, Nasran, Movekiran, Kulesnan, Fekan, Mavheşan, Sincan, Muskan, Girikolgan,

Mentkan: Mala Evdalan, Mala Ömeran, Mala Heri, Mala Elyan, Mala Babir, Mala Nesir,

Kulovon: Mala Ömeriyan, Mala Nizarî, Mala Fekan, Mala Delgan, Mala Brimeşkan,

Repin: Tek kabiledir. Ancak kabilenin bir kısmı Hilal kabilesine bir kısmı da Mentkan kabilesine daha yakındır.

Hilal: Ezdinokan, Mal Şerefan, Mal Fekan, Muskan, Mala Hem (Mala Seyde, Mala Beyru, Mala Belu), Mala Hecga, Mala Mirga, Mala Bizir ve Mala Kehnan.⁶⁹

1840'ların sonu 1850'lerin başı itibari ile Goyan, Kürdistan vilayetinin Cizre sancağına bağlı nahiye konumundadır.⁷⁰ Goyan, 1860'ların ortalarında da bu statüdedir.⁷¹ 1871 tarihli nizamname ile özellikle Doğu Anadolu'da aşiret reislerine müdür unvanı verilerek aşiret örgütü, nahiyeye dönüştürülmek istenmiştir.⁷² Nizamnameden dört yıl sonra bir yerleşim alanı olarak Goyan, nahiye statüsü kazanmıştır. Vilayet-i Salname-i Diyarbekir'in 1875 tarihli yedinci, 1876 tarihli sekizinci ile 1877 tarihli dokuzuncu basımlarında Goyan, Mardin sancağı dâhilindeki Şırnak kazasına bağlı nahiye olarak geçmektedir.⁷³ Goyan nahiyesinin, Hakkâri sancağına bağlı Beytüşşebap kazasına ilhak edildiği 1885 yılına kadar Şırnak kazasına bağlılığı

⁶⁴ BOA, *DH. ŞFR.* 625/59, 10 Haziran 1919 (R. 10.04.1335); Mark Sykes, "The Kurdish Tribes of the Ottoman Empire", *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, Vol. 38, (Jul.-Dec., 1908), 460; Muhammed Emin Zeki Beg, *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, Çev. Vahdettin İnce-Mehmet Dağ-Reşat Adak-Şükrü Aslan), Nûbihar Yayınları, İstanbul 2015, s. 354.

⁶⁵ BOA, *Bâb-ı âli Evrak Odası, BEO.* 3061/229531 23 Mayıs 1907 (H. 10. R. 1325).

⁶⁶ Muhammed Emin Zeki Beg, age, s. 354.

⁶⁷ Sykes, agm, s. 460. Ancak Sykes'in Miran Mustafa Paşa'nın ölüm tarihi ile ilgili verdiği bilgi, Osmanlı arşiv belgeleri dikkate alındığında yanlıştır. Diyarbekir Valisi Faik Bey'in 15 Eylül 1902 yılında Sadaret'e gönderdiği telgrafta Miran Mustafa Paşa'nın ölümünün 1902 olduğu görülmektedir. Bkz. BOA, *Dâhiliye Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu Muamelat Evrakı, DH.TMIK.M.131/28/3*, 11 Eylül 1902 (H. 7 C. 1320).

⁶⁸ BOA, *ŞD.* 1460/45/9, 27 Eylül 1885 (7 Z. 1301); Baz vd. age, s. 123.

⁶⁹ Baz vd. age, s. 124.

⁷⁰ BOA, *Meclis-i Vâlâ Riyâseti, MVL.* 231/54 6 Nisan 1850 (H. 23. CA. 1266).

⁷¹ BOA, *MVL.* 714/76, 15 Ekim 1865 (H. 24. CA. 1282).

⁷² Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 252-253.

⁷³ *Vilayet-i Salname-i Diyarbekir*, Def'a 7, 1292-1875: 77; Def'a 8, 1293/1876: 115; Def'a 9, 1294/1877: 115. İlgili belgelere göre 1875'te Zabıta Memuru Muhammed Ağa Goyan nahiyesi müdürü, Hasan Efendi kâtip; 1876 ve 1877'de Goyan nahiyesi müdürü Zabıta Memuru Ramazan Ağa; 1876'da kâtip olarak Mustafa Kâmil Efendi, 1877'de ise kâtip olarak Mustafa Efendi geçmektedir.

muhtemelen devam etmiştir.⁷⁴ 1888 yılı Eylül itibariyle Goyan hala Beytüşşebap kazası dâhilindedir.⁷⁵ Diğer taraftan Goyan, Şemseddin Sami'nin Kamusu'l-A'lâm eserinde 1880'lerin sonu itibariyle Van vilayetinin Hakkâri sancağına bağlı Beytüşşebap kazasının Gelî, Sindi, Gevran, Mamhuran, Zirki, Bırsanla birlikte yedi nahiyesinden biri olarak geçmektedir.⁷⁶ Beytüşşebap kazasının lağvedildiği 1899 yılı sonları ya da 1900 yılı başına kadar Goyan'ın Beytüşşebap'a bağlılığı devam etmiştir.⁷⁷ 1904 ve 1912 yılında Goyan nahiyesi olarak Van vilayeti sınırları dâhilindedir.⁷⁸

Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte Hakkâri vilayeti meydana getirilmiştir. Bu süreçte Beytüşşebap kazası Hakkâri vilayetine, Uludere de Goyan nahiyesi adıyla Beytüşşebap kazasına bağlı bulunmaktadır. 1960 yılında Goyan nahiyesinin merkezini oluşturan Kılaban köyü Uludere adıyla Hakkâri'ye bağlı ilçe merkezi haline getirilmiştir.⁷⁹

2. Goyan Aşireti'nin Yol Açtığı Asayiş Sorunları

Aşiretler sahip oldukları kuvvetle orantılı bir biçimde hâkimiyet sağladıkları bölgelerde asayiş sorunlarına ve istikrarsızlıklara yol açmışlardır. Asayiş sorunları ve istikrarsızlık büyük ölçüde aşiretler arası çatışmalardan, aşiretlerin birbirlerine karşı üstünlük mücadelesinden, devlet görevlilerine karşı tutumlarından, bölgede yerleşik veya göçebe yaşayan ahaliye karşı saldırılarından kaynaklanmıştır.

Osmanlı Devleti zamanında merkezi otoriteyi tanımakla birlikte İstanbul'un kontrolü dışında bulunmaları Kürtlere serbest hareket etme imkânı sağlamıştır. Bu durum aşiretlerin birbirleriyle çatışmalarına zemin hazırlamıştır.⁸⁰ Aşiretler arasındaki çatışmalar ve iktidar mücadeleleri kargaşa ortamına yol açmış ve devlet işlerinin yürütülmesini zorlaştırmıştır.⁸¹

Merkezi idarenin tam olarak yerleşmemesi sonucu aşiret reislerinin başına buyruk hareket etmeleri, aşiretler arasındaki siyasi üstünlük, nüfuzlarını korumak istemeleri ile aşiretlerin hayvanlarını otlatmak için sürekli yaylaklar ve kışlaklar arasında gidip gelmeleri sonucu hayvanlarını diğer aşiretlerin sınırlarından geçirip ekinlerine zarar vermeleri Şırnak'ta meydana gelen aşiretler arası mücadelelerin sebeplerini oluşturmaktadır.⁸² Zaten baskın, talan ve yağmacılık tarihsel olarak geleneksel Kürt toplumsal örgütlenme biçimini ifade eden aşiretle özdeşleşen bir durumdur.⁸³

Şırnak'ta aşiretler arasında meydana gelen çatışmalar daha ziyade Şırnak, Miran, Goyan ve Batvan aşiretleri arasında gerçekleşmiştir. Miran Aşireti Reisi Mustafa Paşa ile Şırnak, Goyan

⁷⁴ BOA, ŞD. 1460/45/1-9, 14 Ekim 1885 (H. 5 M. 1303); BOA, Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî, DH. MKT. 1367/25, 22 Eylül 1886 (H. 23 Z. 1303).

⁷⁵ BOA, DH. ŞFR. 137/8 20 Eylül 1888 (R. 8 Eylül 1304).

⁷⁶ Şemseddin Sami, *Kamûs-ül Â'lâm*, C. 2, Mihran Matbaası, İstanbul 1306, s. 1425.

⁷⁷ BOA, DH. MKT. 2299/43, 25 Ocak 1900 (H. 23 N. 1317).

⁷⁸ BOA, DH. TMIK. M. 171/30, 17 Mayıs 1904 (H. 02 Ra. 1322; BOA, DH. SYS. 90/3/41, 29 Haziran 1912 (R. 16 Haziran 1328)

⁷⁹ Mehmet Zeydin Yıldız, Rıfkı Sındır, Faruk Alaeddinoğlu, "Geçmişten Günümüze Şırnak ve Çevresinin Sosyo-Demografik Gelişimi", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu (14-16 Mayıs 2010)*, Ed. Nesim Doru, Ankara 2010, s. 300-301.

⁸⁰ Necati Fahri Taş, *Güneydoğu 1919*, Tarihçi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014, s. 12.

⁸¹ Mehmet Yaşar Ertaş, *Tanzimat Döneminde Mardin ve Çevresinde Devlet Aşiret İlişkileri, Makalelerle Mardin I Tarih Coğrafya*, Haz. İbrahim Özcoşar, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 500. s. 497-528

⁸² Ahmet Gülenç, "Osmanlı İdari Taksimatında Şırnak Kazası ve Aşiretler Arası Mücadeleler (1850-1914)", (Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep, 2013, s. 66.

⁸³ Suavi Aydın, "19. Yüzyılda ve 20. Yüzyılın Başında Aşiret ve Devlet", *Diyarbakır Tebliğleri*, Ed. Bülent Doğan, Hrnt Dink Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s. 160; Leach, age, s. 92.

ve Batvan aşiretleri arasında meydana gelen çatışmalar kimi zaman ölüm ve yaralanmalarla sonuçlanmıştır. Çatışmalardan zarar gören yöre halkı yaşadıkları topraklarını boşaltmak zorunda kalarak başka yerlere göç etmiştir. Merkezin tüm çabalarına karşın dönemin iktisadi, sosyal ve siyasi yaşam koşulları sebebiyle aşiretler arasındaki çatışmalar kesin olarak sonlandırılmamıştır.⁸⁴

1851 yılında Cizre sancağı dâhilindeki Goyan aşiretine mensup Kolayan ve Remikan kabileleri reisleri Piro ve silahlı adamları Hakkâri kazalarından Beytüşşebap'ta yaşayan Nasturi taifesine saldırarak öldürme ve gasp olayına karışmışlardır. Aşiretin eşkıyalık girişimine karşı Hakkâri ve Cizre kaymakamlıklarınca aşireti uygun bir tarzda tedip etme ve Nasturilerin emniyetlerini sağlama cihetine gidilmiştir. Hatta bir irâde-i seniyye ile vukuata karışanların nasihat edilmeleri ile kan dökmeden terbiye edilmesi, bu şekilde olmaz ise gereğinin icra edilmesi istenmiştir.⁸⁵ 1888 yılında da Nasturiler Goyan aşiretinin saldırılarına maruz kalmıştır. 20 Eylül 1888 yılında Van Valisi Halil Bey'in Dâhiliye Nezaretine aktarımına göre Beytüşşebap kazası dâhilinde yerleşik bulunan Goyan aşireti, İsvet karyesindeki Nasturilerden birkaç kişiyi öldürmüş ve hayvanlarını da gasp etmiştir. Olay üzerine Beytüşşebap kazasına iki bölük asker sevk edilerek gasp edilen 375 hayvan geri alınmıştır.⁸⁶ Goyan aşiretinin karıştıkları vukuata dair bölgedeki askeri ve mülki makamlar kendilerine nasihatlerde bulunmuşlarsa da, aşiret nasihatleri dikkate almadığı gibi işi kolluk kuvvetleri ile çatışmaya kadar götürerek iki neferi yaralamışlardır. Van Valisi Halil Bey, Goyan aşiretinin bu tutumunu cehalet ve eşkıyalıklarına bağlamaktadır.⁸⁷

Kürdistan vilayeti Cizre sancağı nahiyesi bulunduğu süreçte Goyan ahalisinin vergilerini ödeme hususunda muhalefet ettikleri görülmektedir. Muhalefetlerini kolluk kuvvetleri ile çatışmaya kadar götürüp birkaç askeri yaralamışlarsa da ahali reislerinden Abdi ve Piro itaat altına alınmış, kendileri pişmanlık duyarak af dilemişlerdir. Anadolu Ordu-yı Hümayunu Müşiri ile Kürdistan valisinin ortak kanaati, Goyan ahalisinden vergilerini ödemedikleri dönemler de dikkate alınmak suretiyle yüksek meblağda vergi alınma cihetine gidilmesinin perişanlıklarına sebep olacağı, kendilerinden makul miktarda vergi alınmasının muhalefetlerini önleyebileceği yönündedir.⁸⁸

Goyan aşiretinin 1897 yılında Cizre kazasına tabi Silopi nahiyesine saldırı girişimi olmuştur. Ancak Cizre Kaymakamlığı vasıtasıyla Diyarbakir vilayetinin durumu Van vilayetine bildirmesiyle Goyan aşireti def edilerek olası bir çatışmanı önüne geçilmiştir.⁸⁹

7 Mayıs 1904 tarihinde Dersaadet Keldani Patrik Vekilliğinin Sadarete bildirimine göre Zaho Keldani Katolik Metropolitliği dairesinde bulunan, halkı tamamen Keldani ve devlete sadık, tarımla iştil eden Belon kasabası Van'a tabi Goyan aşiretinin reisleri Şerifo ve adamlarının saldırısına uğramıştır. Asiler, karye saldırısında beş kişiyi öldürüp yedi kişiyi de yaralamış, karye ahalisinin ve karyedeki kilisenin malını gasp ettikleri gibi halkın dağlara firar etmesine yol açmışlardır. Dersaadet Keldani Patrik Vekilinin şikâyeti üzerine Dâhiliye Nezareti Musul vilayetinden durumun soruşturulmasını ve vergilerden birkaç sene muaf tutulmaları yönündeki taleplerinin dikkate alınmasını emir buyurmuşlardır.⁹⁰ Aynı yılın sonlarında Goyan

⁸⁴ Gülenç, agt, s. 68.

⁸⁵ BOA, *İrade Meclis-i Vâlâ, İ. MVL.* 226/7708/1-6, 12 Aralık 1851 (H. 17 S. 1268).

⁸⁶ BOA, *DH. ŞFR.* 137/8, 20 Eylül 1888 (R. 8 Eylül 1304); BOA, *DH. ŞFR.* 137/18, 28 Eylül 1888 (R. 16 Eylül 1304).

⁸⁷ BOA, *DH. ŞFR.* 137/65, 23 Ekim 1888 (R. 11 Teşrin-i evvel 1304).

⁸⁸ BOA, *MVL.* 231/54, 6 Nisan 1850 (H. 23 CA. 1266).

⁸⁹ BOA, *DH. TMIK. M.* 30/58, 1 Nisan 1897 (H. 28 L. 1314).

⁹⁰ BOA, *DH. TMIK. M.* 171/30/1-3, 17 Mayıs 1904; H. 2 RA. 1322).

aşireti, bu defa Çölemerik'in Nasturi ve Keldani mezheplerine mensup karyelerine iki kez saldırıda bulunmuştur. İlk saldırıda gasp ettikleri malların bir kısmı jandarma müfrezeleri marifetiyle alınıp sahiplerine verilmiştir. Ancak Goyan aşireti mensuplarından 450 kadar silahlı adam ilk saldırının üzerinden çok geçmeden ekseriyeti Nasturi karyeleri olmak üzere yedi karyeyi basıp 1686 baş koyun ile hayli mal gasp etmişlerdir. Ayrıca sekiz kişinin ölümüne ve beş kişinin yaralanmasına yol açmışlardır. Diğer taraftan Nasturi ve Keldaniler üzerinde İngiltere ve Fransa'nın nüfuz mücadelesi her iki devletin müdahalesi tehlikesini doğurabilirdi. Bu gelişmeleri Dâhiliye Nezaretine bildiren Van Valisi Ali Bey saldırganların yakalanması ve malların iadesi için askeri sevkiyat gereğine vurgu yapmıştır.⁹¹ Benzer şekilde 23 Mayıs 1906 yılında Van Valisi Tahir Bey de, Goyan aşireti ile birlikte Teriki, Mama ve Havran aşiretlerinin öteden beri civar kesimlerin mal ve hayvanlarını gasp etmelerine binaen asker sevki talebinde bulunmuştur.⁹²

Cizre Keldani Matranı Yakup imzasıyla Cizre'den Meclis-i Mebusan Riyasetine çekilen 15 Mart 1909 tarihli telgrafta Goyan aşiretinin Hilal karyesinden Osman ve rüfekasının dini binalarına saldırıda buldukları, ruhani yazmalarını ateşe verdikleri ve kutsal kaplarını gasp ettiğinden yakınılmakta, suçluların cezalandırılmaları ve mallarının geri verilmesi istirham edilmektedir.⁹³

Keşişhane ve rüfekaşı imzalarıyla Musul vilayetine bağlı Zaho'dan 26 Temmuz 1911 tarihinde Dâhiliye Nezaretine bir telgraf çekilmiştir. Telgrafta Osmanlı tebaasından Hristiyan Keldani milletinden dokuz köy ahalisinin Zaho sınırları dâhilindeki Sindi nahiyesi ile Goyan aşiret ağalarının uzun yıllardan beri zulümlerine maruz kaldıkları, esaret altında tutuldukları yazılmaktadır. Meşrutiyet devrinde nahiyelerine gelen Şeyh Abdülkahhar'ın teşvik ve telkinleriyle mezkûr aşiret ağalarından Abdi Ağa ile destekçilerince mülklerinin gasp edilip nüfuslarının öldürüldüğüne yer verilmektedir. 1 Eylül 1911 tarihli Musul Valiliği yazısında durumun Zaho Kaymakamlığından sorulduğu, ilgili makamlarının soruşturması sonucunda öyle bir halin gerçekleşmediği ve haberin uydurmaca olduğunun anlaşıldığı belirtilmektedir.⁹⁴

Goyan aşiretinin 1912 yılı sürecinde birkaç kez gerçekleştirdikleri saldırılarında ana merkezleri Hilal karyesidir. Hilal karyesini tutmak üzere sevk edilen kolluk kuvvetleri Miralay Hasan Bey komutasında Goyan aşireti ile çatışmışlardır. Hükümet askerlerinden üç kişi öldürülmüş, dokuz nefer de yaralanmıştır. Aynı yılda Goyan aşiretinin Musul'un Zaho kazası eşrafından Reşid, Hacı Ahmed ve Sendiyan aşiretinden Abdi ağalarla kabilelerine yönelik gasp ve saldırıları gerçekleşmiştir. Yine Hilal karyesi merkezli girişimde mezkûr kabilelere ve Zaholulara ait 6500'e varan koyun, birtakım eşya ile silah gasp edilmiş, hatta bir kadın öldürülmüştür. Gasp edilenlerin mallarının iadesi, saldırganların yakalanması lüzumu Van vilayetinden nezaret ve ordu komutanlıklarına bildirilmiştir.⁹⁵ Yaylaya çıkan Cizre'nin Sperti aşireti üzerine hücum ederek 300 koyunun; Rehmezen ile Ramuran Keldani karyelerine hücumla da 528 koyunun gasp edilmesi Goyan aşiretinin diğer girişimleridir.⁹⁶ Tüm bu yaşananlar karşısında 1912 yılı içinde Goyan aşiretinin Hükümete karşı isyan etmeyecek surette tedibine yönelik yoğun bir çaba harcanmıştır. Gerekli mahallere asker sevki hususunda

⁹¹ BOA, *DH. ŞFR.* 376/46, 22 Şubat 1907 (R. 9 Şubat 1322).

⁹² BOA, *DH. TMİK. M.* 223/30, 28 Mayıs 1906 (H. 4 R. 1324).

⁹³ BOA, *DH. MKT.* 2802/95/1-3, 5 Mayıs 1909 (H-14 R. 1327).

⁹⁴ BOA, *Dâhiliye Nezareti Hukuk Kısmı, DH. H.* 53/16/1-4, 22 Ağustos 1911 (H. 26 Ş. 1329).

⁹⁵ BOA, *DH. SYS.* 90/3/41, 29 Haziran 1912 (R. 16 Haziran 1328).

⁹⁶ BOA, *DH. SYS.* 90/3/56-57, 7 Aralık 1912 (H. 27 Z. 1330); BOA, *DH. SYS.* 90/3/71, 13 Ocak 1912 (R. 31 Kânûn-1 evvel 1327).

ilgili makamlar sıklıkla yazışmışlardır. Van Valisi Hakkı Bey Goyan saldırılarında tedbir mahiyetinde işin esaslı tutulmamasının etkisine dikkat çekmiştir.⁹⁷

1913 yılı içinde Goyan aşireti, Hükümet kuvvetlerine karşı mukavemete hazırlanmışsa da üç koldan üzerlerine harekâta karar verilmiş ve Goyan aşiretine karşı icra edilen askeri takibat başarı ile sonuçlanarak aşiret derdest edilmiştir.⁹⁸

Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasî ve askerî meseleler, memleketin muhtelif yerlerinde asayiş olaylarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁹⁹ Osmanlı Devleti, sınırları dâhilinde asayiş ve nizamı sağlamak amacıyla gerekli gördüğünde her türlü tedbire başvurmuştur. Osmanlı Devleti, yüzyıllar boyunca yönetimi altındaki tebaasını ortaya çıkan sorunlardan en az zararla kurtarma çabası vermiştir.¹⁰⁰ Devlet aşiretlerle her ne kadar yakın ilişkiler kurup onlara idari ve sosyal alanda bazı imtiyazlar tanımış olsa da aşiret mensuplarının yol, can ve mal güvenliğini tehlikeye sokan davranışları karşılıksız bırakılmamış ve gerekli cezai işlemler gerçekleştirilmiştir.¹⁰¹

3. Goyan Aşireti'nin İngilizlerle Münasebetleri

Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden İngiltere, 1919 yılı başında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki planlarını uygulamaya geçirmek için faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. İngiltere'nin planı, güney bölgelerinde bir Kürt Devleti vücuda getirmeyi, doğu bölgelerinde bir Ermenistan kurabilmeyi içerse de gerçek niyetleri bu bölgelerde kendi hâkimiyetlerini sağlamaktır.¹⁰² Türklerle Kürtler arasında güvensizlik oluşturmak, Kürt aşiretlerini kendi tarafına çekmek, Binbaşı E. W. C. Noel'i görevlendirmek İngilizlerin bölgedeki faaliyetlerinden bazılarıdır.¹⁰³ Van Valisi Haydar Bey 28 Temmuz 1919 tarihli bir telgrafında İngilizlerin Osmanlı Devleti'nin güney ve doğu sınırlarında olay çıkarabilme adına Kürtleri ve bölgedeki aşiretleri Hükümet aleyhine kışkırtmaya yedi sekiz aydır uğraştığını belirtmektedir.¹⁰⁴

İngiltere Irak'ın işgalini gerçekleştirdikten sonra Kürt aşiret reisi ve ağalarını elde etmek için aralarında Binbaşı Noel, Binbaşı Soon, ve Captain Hay'ın da olduğu birçok siyasi subayını Kürt bölgelerinde görevlendirmiştir. İngiltere Kürt aşiretlerinden destek sağlamak üzere aşiret reisleri arasındaki rekabet ve çekişmelerden yararlanmıştır.¹⁰⁵ Destek sağlamanın bir diğer boyutu aşiret reislerine para ve askeri yardımda bulunmaktır.¹⁰⁶ Birbirlerine karşı üstünlük mücadelesi veren aşiretler yardımı kabule hazırıldılar. Ancak Kürtlerin Türkiye ve Irak'ta yaşadıkları bölgelerin ekonomik, sosyal ve politik durumu bölgenin İngiltere tarafından yönetilmesini zorlaştırdığı gibi Ermeni ve Nasturi tehlikesine karşı Osmanlı Devlet adamları

⁹⁷ BOA, *DH. SYS.* 90/3/1-57, 7 Aralık 1912 (H. 27 Z. 1330).

⁹⁸ BOA, *DH. İD.* 149-2/9/2-3, 7 Mayıs 1914 (H. 11 C. 1332). Goyan aşiretinin tedibi için sevk edilen kuvvetlerin vazifesi sona erince geri dönmesi gerekmiştir. Ancak mezkûr aşiretin yeniden kalkışma ihtimalinin mevcudiyeti Hükümetin bölgedeki gücünün sürekli kılınmasının bir yolu olarak Beytüşşebap kazasının teşkilini gerekliliği ilgili makamlarca gündeme getirilmiştir. Yoğun yazışmalar sonucunda Van vilayeti dâhilinde bulunan Beytüşşebap nahiyesi 1914 yılında kazaya dönüştürülmüştür. Bkz. BOA, *DH. İD.* 149-2/9/29-30, 7 Mayıs 1914 (H. 11 C. 1332).

⁹⁹ Ali Rıza Gönüllü, "Denizli Sancağında Meydana Gelen Asayiş Olayları (1914-1920)", *Türkiyat Araştırmaları*, S. 34, 2013, s. 214.

¹⁰⁰ Çabuk, agm, s. 522-524.

¹⁰¹ İbrahim Özgül, "Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Diyarbakır'da İkamet Eden Aşiretlerdeki Problemler ve Çözümleri", *EKEV Akademi*, S. 77, Kış 2019, s. 248.

¹⁰² Haluk Selvi, "İngiltere'nin Musul Politikası Karşısında Osmanlı Devleti ve Bölge Aşiretleri (1918-1920)", *Belleten*, C. 74, S. 271, Aralık 2010, s. 826-827.

¹⁰³ Abdülhasır Yiner, "Bir Asayişsizlik Hareketi Olarak Ali Batı Olayı (1913-1919)", *Tarih*, S. 54, 2011/2, 219-220.

¹⁰⁴ BOA, *Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Evrakı*, *DH. KMS.* 50-2/52/8, 29 Temmuz 1919 (R. 29 Temmuz 1335).

¹⁰⁵ Al-Jumaily ve Öztoprak, age, s. 83.

¹⁰⁶ Selvi, agm, s. 827.

tarafından aşiretlere bu konuda dikkatli olmalarının bildirilmesi Kürt aşiretlerini İngilizlere karşı harekete geçirmiştir.¹⁰⁷ Bu sebeplerden ötürü 1919 yılının ilk yarısında İmadiye, Revanduz, Bahdınan çevresinde yaşanan dalgalanmalar sonucunda İngilizler birkaç defa silahlı Kürt direnişleri karşılaştılar.¹⁰⁸

İngiltere'ye karşı direniş gösteren, isyana kalkışan ve çatışan kuvvetlerden biri de Goyan aşireti idi.¹⁰⁹ Hatta Goyan aşireti saldırılarının çıkmasında öncü olmuştur.¹¹⁰ Çünkü Bahdınan bölgesinde yaşanan Kürt-İngiliz gerilimi Goyanların yaşadığı coğrafyaya da sirayet etmiştir.¹¹¹ Gerilim dışında Goyanların ilk silahlı direniş hareketini başlatmalarının arka planında başka etkenler vardı. Her şeyden önce İngiliz işgal yönetimi Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslarla işbirliği yaptıkları için kendilerini çevreleyen Müslüman halkın tepkisini çeken Hakkâri ve Urmiye'deki yurtlarından kaçarak İngiltere'nin işgali altında bulunan Irak'a sığınmak zorunda kalan Asuriler ve kendilerine yönelik İngiliz yerleşim planı belirleyici olmuştur. Hazırlanan yerleşim planına göre Asuriler Büyük Zap Vadisi'nde iskân edilecek ve özerk bir yönetim kurmaları sağlanacaktır. Bu amaçla Asurilerden teşekkül ettirilen iki tabur paralı asker, İngiliz subaylarının komutasında Büyük Zap Vadisi'ndeki bazı Kürt bölgelerini zor kullanıp boşaltmak suretiyle Asuri yerleşimine hazırlamakla görevlendirilmiştir. Ermeni ve Asurilerle geçmişte yaşanmış sorunların bölgedeki Müslüman halkı Hristiyanlara karşı kuşkuyla yaklaşmaya yönlendirdiği bilindiği halde, bu tarz bir uygulama kendilerini haklı çıkartmakta ve isyana çanak tutmaktaydı.¹¹² Diğer taraftan Zaho'daki İngiliz siyasi hâkimi Şırnak kazasına tabi otuz kırk köyden oluşan Gel-i Goyan karyesinde bulunan kabilelerden Berikan Aşireti Reisi Hüsam Ömer'i Gel-i Goyan kaymakamlığına tayin etmiştir. İngiliz siyasi hâkiminin tayinden amacı, Ermeni köylerini muhafaza altına almaktır. Hüsam Ömer'e 30 nefer İngiliz jandarma kuvveti de verilmiştir.¹¹³ Sonuçta Mart 1919'dan başlamak üzere Musul vilayetinin kuzeyini saran bir isyan süreci başlamıştır.¹¹⁴

İngiltere'nin 4 Nisan 1919 yılında Zaho Yardımcı Siyasi Subayı Yüzbaşı A. C. Pearson, isyancı kabileleri yola getirmek için Goyan liderlerine doğru harekete geçince baskına uğramış ve Goyan aşireti mensuplarınca öldürülmüştür.¹¹⁵ Pearson'un öldürülmesinde muhtemelen kendisine refakat edenlerin de rolü bulunmaktaydı.¹¹⁶ Bitlis vilayetinin Dâhiliye Nezaretine aktarımında Pearson'un Gel-i Goyan'a gelerek aşiretlerin İngiltere'ye tabi olmaları için propaganda yaptığına, mükâfat ve menfaat vaadinde bulunduğu ve bu sayede aşiretleri iknaya çalıştığına yer verilirken; Pearson'un, sonradan Ermeni karyeleri arasında dolaşırken öldürüldüğü belirtilmektedir.¹¹⁷ Bağdat'tan Wilson'a gönderilen 8 Nisan 1919 tarihli bir raporda, Pearson'un Kürt aşiret bölgelerinde İngiliz ve Hristiyan karşıtı hareketlere ve kışkırtmalara karşı düzeni sağlamak üzere bir jandarma karakolu kurmuş olduğu Biju'dan Mergi'ye giderken, Karoar adlı Goyan köyünde tuzağa düşürülerek öldürüldüğü

¹⁰⁷ Selvi, age, s. 827; Al-Jumaily-Öztoprak, age, s. 83.

¹⁰⁸ Al-Jumaily-Öztoprak, age, s. 83.

¹⁰⁹ age, s. 83.

¹¹⁰ Confidential Military Report on Iraq, s. 271.

¹¹¹ Sinan Hakan, *Türkiye Kurulurken Kürtler (1916-1920)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 112.

¹¹² İhsan Şerif Kaymaz, *Musul Sorunu*, Otopsi Yayınları, İstanbul 2003, s. 106-107.

¹¹³ BOA, *DH. ŞFR. 623/107*, 31 Mayıs 1919 (R. 31 Mayıs 1335).

¹¹⁴ Kaymaz, age, s. 107.

¹¹⁵ Hay, age, s. 343; Kaymaz, age, s. 107; M. Kemal Öke, *İngiliz Ajanı E. W. C. Noel'in "Kürdistan Misyonu" (1919)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990, s. 63; FO 371/4191, İngiliz Savaş Bürosu, 21 Mayıs 1919; Akt. Yeğen, *İngiliz Belgelerinde Kürdistan*, Dipnot Yayınları, Ankara 2012, s. 46.

¹¹⁶ Confidential Military Report on Iraq, s. 15.

¹¹⁷ BOA, *DH. ŞFR. 625/59*, 10 Haziran 1919 (R. 10 Haziran 1335).

belirtilmektedir.¹¹⁸ Van Valisi Haydar Bey, Goyan reislerinden aldığı mektuplarda İngiliz siyasi hâkiminin İngiltere'ye tabi olmaları için kendilerine zorla mazbata imzalamak istedikleri yönünde girişimlerinden söz edildiğini, bu süreçte Pearson'un kazayla öldüğünü yazdıklarını aktarmaktadır.¹¹⁹

Goyan aşiretinin ilk silahlı direnişinde Şırnak Aşiret Reisi Abdurrahman Ağa'nın yönlendirmesi bulunmaktadır. Yönlendirmeye Goyan aşireti Asuri köylerine saldırmıştır.¹²⁰ Goyanlarla ilişki içerisinde bulunan Abdurrahman Ağa'nın olaya müdahale etmesi Mondros Mütarekesi şartlarına göre bir işgal ihtimalini doğurmuştur. Osmanlı Devleti de İngilizlerin bölgeye girmelerinden büyük endişe duymuştur.¹²¹ İstanbul'daki Yüksek Komiserlikten Amiral Calthorpe 11 Nisan 1919 tarihli yazısında, Zaho'nun kuzeyinde durumun vahim ve hayati bir düzeye eriştiğini bildirmiştir.¹²²

11 Nisan 1919'da Bitlis Valisi Mazhar Bey, Pearson'un öldürülmesine ilişkin kendi taraflarınca adli soruşturma halinde Gel-i Goyan'a ehemmiyetli bir askeri kuvvetin sevkini gerekebileceği yönünde Dâhiliye Nezaretine görüşünü sunmuştur.¹²³ 26 Nisan 1919'da Diyarbekir Vali Vekili Mustafa Nadir Dâhiliye Nezaretine Pearson'un öldürülmesinden dolayı Abdurrahman Ağa nezdinde girişimde bulunulmasının Şırnak'ın Bitlis vilayeti dâhilinde yer almasından dolayı mezkûr vilayete bildirilmesinin önemine dikkat çekmektedir.¹²⁴ Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Şubesinden Bitlis vilayetine çekilen 29 Nisan 1919 tarihli telgrafta; Pearson'un öldürülmesi üzerine İngiltere'nin bölgeye sevk etmeleri muhtemel kuvvetlerine karşı Şırnak ve Eruh'taki aşiretlerin toplanarak silahlı müdahaleye kalkışmaları tehlikesine dikkat çekilmektedir. Böyle bir kalkışmaya mahal bırakmamak için bir nasihat heyetinin tertip edilerek Şırnak'a gönderilmesi, heyete bir askeri müfrezinin eşlik etmesi, nasihat heyetinin maksada ulaşmaması halinde gerekli askeri tedbirlerin alınarak asayişin sağlanması cihetine gidilmesi bildirilmiştir.¹²⁵

Osmanlı yetkili makamları Abdurrahman Ağa'nın olaya müdahil olmaması çabası karşısında, Abdurrahman Ağa da Hükümet emirlerine aykırı hareket etmeyeceğini, Hükümete bağlı kalacağını ve İngilizler aleyhinde Hükümetten emir almadıkça herhangi bir saldırı girişiminde bulunmayacağını bildirmiştir. Abdurrahman Ağa, Pearson'un öldürülmesine Ermenilerin sebep olduğunu da eklemektedir.¹²⁶ Abdurrahman Ağa'ya göre, Ermenilerle Goyan aşireti arasındaki rekabetten dolayı Ermeniler maiyetlerinde bulunan Kürtlerden intikam hissine kapılmışlardır. Amaçlarına ulaşabilmek için Pearson'u Gel-i Goyan'a getirmişlerdir. Böylece bölgeyi İngiltere'ye istila ettirip Kürtlere tahakküm etmek fikrinde olmuşlardır. İngilizlere karşı herhangi bir saldırı fikri taşımayan Kürtler, isterlerse İngiltere'yi değil Zaho'dan Musul'dan bile uzaklaştırma kudretine sahiptir. İngiltere'nin bölgeyi bombalamasına karşın Hükümet emirlerine uymalarından ve Mondros Mütarekesi hükümleri dışına çıkmak istemediklerinden ötürü sessiz kaldıklarına vurgu yapan Abdurrahman Ağa, olayın iki Ermeni karyesi arasında gerçekleştiğini, Kürtlerin Pearson'u öldürme niyeti olsaydı, bunu Pearson kendi karyelerinde dolaşırken yapacaklarını ifade etmektedir. Diğer taraftan Abdurrahman Ağa bizzat kendisinin

¹¹⁸ FO 371/4191, Belge No: 54598, 8 Nisan 1919; Akt. Yeğen, age, s. 37. Karoar, günümüzde Şırnak'ın Uludere ilçesinin Ortabağ olarak bilinen köyün eski adıdır. Halk arasında daha ziyade "Gırur" şeklinde telaffuz edilmektedir.

¹¹⁹ BOA, DH. KMS. 52-2/62/7, 30 Mayıs 1919 (R. 30 Mayıs 1335)

¹²⁰ Kaymaz, age, s. 107.

¹²¹ Hakan, age, s. 112-113.

¹²² Öke, *İngiliz Ajamı E. W. C. Noel'in "Kürdistan Misyonu (1919)*, s. 23.

¹²³ BOA, DH. ŞFR. 625/88, 11 Haziran 1919 (R. 11 Haziran 1335).

¹²⁴ BOA, DH. ŞFR. 627/47, 26 Haziran 1919 (R. 26 Haziran 1335).

¹²⁵ BOA, DH. ŞFR. 98/358, 29 Nisan 1919 (H. 28 B. 1337).

¹²⁶ BOA, DH. ŞFR. 99/192, 14 Mayıs 1919 (H. 13 Ş. 1337).

katilleri belirlemek için soruşturma yürüttüğünü, ancak henüz muvaffak olamadığını eklemektedir.¹²⁷ Abdurrahman Ağa'nın bu iddiasına karşı Osmanlı mülki makamları da Pearson'un Goyan aşireti tarafından öldürüldüğünü kabul etmektedir. Bu hususta Diyarbekir Vali Vekili Cevdet Bey Harbiye Nezaretine gönderdiği telgrafta, Pearson olayında Goyan aşiretini suçlamaktadır.¹²⁸ Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsustan Diyarbekir, Bitlis ve Van vilayetlerine çekilen telgrafta: "İngiliz me'mûr-i siyâsinin Goyan aşireti içinde katl edilmiş olması pek ziyâde şâyân-ı esefdir." denilmektedir. Hatta Kalem-i Mahsustan Pearson'u öldüren şahsın Abdurrahman Ağa'nın adamlarından biri olduğunun kendilerine haber verildiği belirtilmektedir. İngiliz yetkililer ise Karoar köyünün reisi ve Goyan aşiretinden Hasso Dino'yu Pearson'un ölümünden sorumlu tutmaktadır.¹²⁹ Öyle anlaşılıyor ki Abdurrahman Ağa sürekli temas halinde bulunduğu Goyan aşiretini ve adamını koruma düşüncesiyle hareket etmektedir.

Pearson'un öldürülmesinden dolayı Goyan aşiretinin tenkili ve kalkışma bölgesini itaat altına almak için hazırlık yapan İngiltere, olaya karışan aşiret reislerinden bazı şahısların teslimini istemişlerdir. İngiltere, şahısların teslimi halinde kendilerince Zaho bölgesine girmeleri yasaklanan Goyan aşireti üzerindeki yasağın kaldırılacağı garantisini vermişlerdir. Şahısların teslim talebine olumlu cevap alamayan İngiltere, Goyan aşireti üyelerini cezalandırmak için isyan bölgesine birlik sevk etmiştir. Yenilgiye uğrayan Goyan aşireti Van tarafına hicrete mecbur kalmıştır.¹³⁰

Gelişmeler ve yaşananlar Abdurrahman Ağa'nın İngilizler aleyhine harekete geçip sert beyannameler yayınlamasına yol açmıştır. Abdurrahman Ağa'nın bu tutum değişikliğinde İngilizlerin Nasturilerden oluşan bir birlik kurup birliğe komuta etmelerinin etkisi büyüktür.¹³¹ Hatta bu ordu içinde Goyan aşiretinden ve Ermenilerden de istihdam sağlanmıştır.¹³² Abdurrahman Ağa'nın şiddetli protestosu İngiltere'yi sıkıntıya sokmuştur. İngilizler de durumu Osmanlı Hükümeti'ne bildirerek bu tür faaliyetlerin Türklerce teşvik edildiği varsayımıyla Damat Ferit'i suçlamıştır.¹³³

İngilizler, Goyan aşiretinin üzerine kanun ve nizama saygı duymalarını sağlamak için askeri kuvvet göndermiştir. Goyan aşireti de İngilizlerin ilerlemesini durdurmak amaçlı hazırlıklara girişerek 600 silahın içtimasını yapmıştır.¹³⁴ Bitlis Valisi Mazhar 22 Nisan 1919'da Dâhiliye Nezaretine Siirt Mutasarrıflığının Şırnak Kaymakamlığından aldığı istihbarata dair bir telgraf çekmiştir. Telgrafında İngiltere'nin Gel-i Goyan'a üç tayyare ile gelerek bölgeyi bombaladığını, ancak bombaların isabet etmediğini iletmektedir. Yine telgrafta İngilizlerin keşif maksatlı Gel-i Goyan ve Zaho'ya 600 mülteci ile 900 asker getirdiklerine de yer

¹²⁷ BOA, *DH. ŞFR.* 635/98, 27 Ağustos 1919 (R. 27 Ağustos 1335). Aynı belgede Şırnak Aşiret Reisi Abdullah Rahmi Bey olarak belirtilen kişinin Şırnak Aşiret Reisi Abdurrahman Ağa olma ihtimali yüksektir. Goyan aşiretinin kalkışması sürecinde Abdurrahman Ağa'nın devamlı surette teyakkuza olduğu, süreci yakından takip ettiği ve müdahil olduğu görülmektedir.

¹²⁸ BOA, *Sadaret Evrak Kalemi Evrakı, A. VRK.* 828/87, 5 Mayıs 1919 (H. 4 Ş. 1337).

¹²⁹ Confidential Military Report on Iraq, s. 271; Hasso Dino (Hesu Dînu) Goyan aşiretinin Derşivî kabilesinin Mentkan sülalesine mensuptur. Bkz. Baz vd. age, 2015: 124-127; Hasso Dino'nun yaşadığı Karoar köyü İngiltere'nin kontrolü dışında bulunmaktaydı. Bkz. FO 371/4191, Belge No: 54598, 8 Nisan 1919, Akt. Yeğen, age, s. 37. İngiliz otoritelerine göre Hasso Dino'nun 1921 senesi boyunca kendi bölgesinin bitişiğindeki Hristiyan köylerine yönelik tutumu yüzünden Hristiyan halkın bölgedeki mevcudiyetleri neredeyse imkânsız hale gelmiştir. "Confidential Military Report on Iraq, s. 271.

¹³⁰ BOA, *DH. ŞFR.* 625/59, 10 Haziran 1919 (R. 10.04.1335); BOA, *DH. KMS.* 53_3/70/1-5, 18 Kasım 1919, (H. 24 S. 1338); Ayabakan, agt., s. 76.

¹³¹ Hakan, age, s. 113.

¹³² Ayabakan, agt., s. 88.

¹³³ Mim Kemal Öke, *Musul-Kürdistan Sorunu*, İz Yayınları, İstanbul 1995, s. 64.

¹³⁴ Confidential Military Report on Iraq, s. 271.

vermektedir.¹³⁵ Aynı yılın Mayıs ortalarından başlamak üzere de bir hafta boyunca her gün gelen üç tayyare Gel-i Goyan'ı bombalamıştır. İngilizler, Gel-i Goyan'ın bazı hanelerini tahrip ettiği gibi iki erkek ile bir kadının ölümüne ve bir kişinin de yaralanmasına sebep olmuşlardır.¹³⁶ İngilizler bu eylemlerinde muhalefetin ana merkezi olan Karoar köyünü yerle bir ettiklerini, askeri kuvvetlerinin herhangi bir saldırıya uğramadan geri çekildiğini ileri sürmüştür.¹³⁷

Osmanlı Hükümeti Goyan aşiretinin İngiliz siyasi hâkiminin öldürülmesi gibi cinayetlere kalkışmalarının veya Hükümetin rızası hilafında bir harekete yeltenmelerinin hem kendileri hem de Osmanlılığa olan bağlılıklar aleyhine sonuçlara yol açabileceğini ve bu hususlarda dikkatli olunmasını tembihlemiştir. Cinayeti işleyen bir an önce derdest edilerek mahkemeye verilmesi ve hakkında hükmün süratle icra edilmesinin İngiltere Hükümeti'nin memnuniyetine, aksi halin sıkıntı doğurabileceği de bildirilmektedir.¹³⁸ Hatta Hükümet, kaçakları cezalandırmak amacıyla 13. Kolordu'nun kullanılmasını önermiştir. Mısır Seferi Gücü'nün Komutanı Mareşal E. Allenby ve Mezopotamya Seferi Gücü'nün Komutanı General W. Marshall, İstanbul Yüksek Komiseri Clathorpe'dan önerinin kabul edilmesini istemişlerdir. Ancak Clathorpe, zaten Şırnak ve Cizre'deki Türk makamlarının kışkırtmalarıyla isyancıların hareket ettiklerini ve Osmanlı Devleti'nin yardım önerisini kabul etmenin, İngiltere'nin zaafına ve bölgeden çekilerek yerini yeniden Türklere bırakmak anlamına geleceğini ileri sürerek karşı çıkmıştır.¹³⁹ Öneriyi kabul etmek yöre halkı nezdinde İngiltere'nin prestijinin sarsılmasına da yol açabilirdi.¹⁴⁰

İngiltere'nin müdahalesi başlangıçta yetersiz kalınca isyan hızla yayılmıştır. Öyle ki İngiltere Jandarma postaları ve askeri konvoyları saldırıya uğramaya başlamış, Barvari ve Guli aşiretleri de Goyan aşireti ile birlikte hareket etmişlerdir. 1919 Haziran sonlarında İngiltere yönetimi Asuri-Keldaniler için yerleşim planını devreden çıkartıp Asuri taburlarını da geri çekmiştir. Yine de huzursuzlukların önüne geçilemediği gibi 14 Temmuz'da İmadiye'ye saldıran isyancılar, İmadiye Yardımcı Siyasi Subayı Yüzbaşı Willey ve Macdonald ile biri İngiliz ikisi Hintli üç işgal memurunu öldürmüşlerdir. Askeri birliklerin cezalandırma için yaklaşması üzerine isyancılar tekrardan sınır dışına kaçmışlardır. En nihayetinde İngiltere, Asuri taburlarının da yardımıyla sınırın Musul tarafında kalan isyancılara destek verdikleri düşünülen Kürt köylerini hava kuvvetlerinin vasıtasıyla yakıp yıkmışlardır. Musul vilayetindeki köylerin yanı sıra Cizre'nin bazı köyleri de bombalanmıştır.¹⁴¹ İngilizlerin yoğun bombardımanının başarısı isyanın 1919 Eylül'de tamamen bastırılmasına ve kabilelerin tavrının önemli ölçüde değişmesine yol açmıştır.¹⁴² Aralık 1919'da tutumu tamamen bir başkaldırı olan Hasso Dino dışında herkes İngiliz otoritesine bağlılıklarını dile getirmiş, ancak kendisi boyun eğmediği için elle tutulur bir sonuç sağlanamamıştır.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin merkezine oldukça uzak, çetin bir coğrafyada yaşayan Goyan aşireti mensupları yaşam sürdürdükleri coğrafyaya sıkı bir şekilde ayak uydurmuşlardır. Bu yapıları hem kendilerine seri hareket etme imkânı hem de düşman addettikleri kesimlere karşı korunabilme ve direnebilme imkânı sağlamıştır.

¹³⁵ BOA, *DH. ŞFR.* 626/151, 22 Haziran 1919 (R. 22 Haziran 1335).

¹³⁶ BOA, *DH. KMS.* 53/1, 27 Mayıs 1919 (H. 26 Ş. 1337).

¹³⁷ Confidential Military Report on Iraq, s. 271.

¹³⁸ BOA, *DH. ŞFR.* 98/300, 24 Nisan 1919 (H. 23 B. 1337).

¹³⁹ Kaymaz, age, s. 107.

¹⁴⁰ Öke, *Noel'in Kürdistan Misyonu*, s. 63.

¹⁴¹ Kaymaz, age, s. 107-108; Hay, age, s. 343; Confidential Military Report on Iraq, s. 15.

¹⁴² Kaymaz, age, s. 108; Arafat, agm, s. 46.

Karye ve özellikle nahiye statüsü ile aşiretin idari bölgesini ve yaşam alanlarını Gel-i Goyan oluşturmuştur. Gel-i Goyan idari bölgesi genellikle Diyarbekir, Bitlis ve Van vilayetleri sınırları dâhilinde el değiştirmiştir. Van vilayetinin Beytüşşebap kazasına tabi olduğu süreçte Goyan aşiretinin Osmanlı Devleti'nin kontrolü dışına çıkmaları yoğunluk kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nin kontrolü dışında ve kanunlara aykırı olarak vukuata karışıkları, bağımsız hareket ettikleri bu süreçte birçok asayiş sorununa yol açmışlardır. Goyan aşiretinin öldürme, yaralama, gasp girişimleri karşısında mülki ve askeri makamların merkez nezdindeki askeri ya da nasihate dayalı tedbir çabaları, aşiretin inatçı tabiatından dolayı geçici çözümler üretmekten öteye gidememiştir. Aynı tutumu İngiltere'ye karşı gerçekleştirdikleri kalkışmalarında da gösteren Goyan aşireti, İngiliz üst düzey siyasi yetkililerini öldürme cüretinde bulunmuş ve İngiltere'nin kendi bölgelerini bombardımana tabi tutmasına karşın uzun bir süre İngiltere'ye boyun eğmemiştir.

Bölgedeki diğer aşiretler gibi asabiyete dayalı otorite tanımaz asi yönleriyle ön plana çıkan Goyan aşiretine karşı Osmanlı taşra yetkilileri ve İngiliz devlet adamları yoğun bir şekilde Goyan aşiretini niteleyen olumsuz yakıştırmalarda bulunmuşlardır. Diğer taraftan yine taşra yetkililerince merkezden uzak çoğu bölgelerde görüldüğü üzere Goyan aşiretinin de ihmal edildiğine, dinlerine bağlı nitelendirilen Goyan aşiretinden bir bütün olarak devletin yararlanabileceği gerçeğine de vurgu yapılmıştır.

Kaynakça

1. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri (BOA)

Bâb-ı âlî Evrak Odası (BEO. 3061/229531).

Dâhiliye Nezareti Hukuk Kısmı (DH. H. 53/16/1-4)

Dâhiliye Nezareti İdari Kısım (DH. İD. 149-2/9/2; 149-2/9/2-3; 149-2/9/29-30; 149-2/9/32)

Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Evrakı (DH. KMS. 50-2/52/8; 52-2/62/7; 53/1; 53_3/70/1-5)

Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT. 1367/25; 2299/43; 2802/95/1-3)

Dâhiliye Nezareti Siyasi Kısmı (DH. SYS. 90/3/1-57; 90/3/41; 90/3/44; 90/3/56-57; 90/3/71; 90/39)

Dâhiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH. ŞFR. 98/300; 98/358; 99/192; 137/8; 137/18; 137/65; 325/39; 376/46; 623/107; 625/59; 625/88; 626/80; 626/151; 627/47; 635/98)

Dâhiliye Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu Muamelat Evrakı (DH. TMIK. M. 30/58; 131/28/3; 171/30; 171/30/1-3; 223/30)

İrade Meclis-i Vâlâ (İ. MVL. 226/7708/1-6)

Meclis-i Vâlâ Riyâseti (MVL. 231/54; 714/76)

Sadaret Evrak Kalemi Evrakı (A. VRK. 828/87)

Şûrâ-yı Devlet (ŞD. 1460/45/1-9, 1460/45/6; 1460/45/9)

2. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri (BCA)

BCA, 490 100 1497/103/1

3. Salnameler

Vilayet-i Salname-i Diyarbekir, Def'a 7, 1292-1875; Def'a 8, 1293/1876; Def'a 9, 1294/1877.

4. Araştırma ve İnceleme Eserler

- AL-JUMAILY, Qassam Kh.-İzzet Öztoprak, *Irak ve Kemalizm Hareketi (1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.
- ARAFAT, Mohammed, “Birinci Dünya Savaşında İngiliz Kürt İlişkileri”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler*, C. 10, S. 2, Aralık 2008.
- AYABAKAN, Levent, “*Kürt-İngiliz İlişkileri (1918-1925)*”, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya 2016.
- AYCAN, Azmi, *Osmanlı’da Devlet-Aşiret İlişkileri: Hemvend Örneği (1876-1918)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2017.
- AYDIN, Suavi, “XIX. Yüzyılda Mardin Çevresinde Aşiret Hareketleri”, *Uluslararası Ömerli/Ömeran ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri*, Ed. Ercan Gümüş-Veysel Gürhan, Kent Işıkları, İstanbul 2012, s. 68-96.
- AYDIN, Suavi, “19. Yüzyılda ve 20. Yüzyılın Başında Aşiret ve Devlet”, *Diyarbakır Tebliğleri*, Ed. Bülent Doğan, Hrant Dink Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s. 159-174.
- BARTH, Fredrik, *Kürdistan’da Toplumsal Örgütlenmenin İlkeleri*, Çev. Serap Ruken Şengül-Hişyar Özsoy, Avesta Yayınları, İstanbul 2001.
- BAZ, İbrahim-Nurdan Şarman-Gazal Cengiz-Şahin Ölgen, *Şırnak Aşiretleri ve Kültürü*, Ankara 2015.
- BRUINSEN, Martin van, *Ağa, Şeyh, Devlet*, Çev: Banu Yalkut, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- Confidential Military Report on Iraq, Area 9 (Central Kurdistan)*, Air Ministry Issued August 1929.
- ÇABUK, Fehminaz, “Osmanlı Devleti’nin Eşkıyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Aldığı Tedbirler: Hemavend Aşireti Örneği (1880-1916)”, *Tarih Okulu*, S. 33, Mart 2018, s. 519-550.
- ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- ERTAŞ, Mehmet Yaşar, *Tanzimat Döneminde Mardin ve Çevresinde Devlet Aşiret İlişkileri, Makalelerle Mardin I Tarih Coğrafya*, Haz. İbrahim Özcoşar, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 497-528.
- GÖKALP, Ziya, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Toker Yayınları, İstanbul 2007.
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza, “Denizli Sancağında Meydana Gelen Asayiş Olayları (1914-1920)”, *Türkiyat Araştırmaları*, S. 34, 2013, s. 195-217.
- GÜLENÇ, Ahmet, “*Osmanlı İdari Taksimatında Şırnak Kazası ve Aşiretler Arası Mücadeleler (1850-1914)*”, (Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep, 2013.
- HAKAN, Sinan, *Türkiye Kurulurken Kürtler (1916-1920)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- HALLAÇOĞLU, Yusuf, “Aşiret”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, s. 9.

HAY, William Rupert, *Kürdistan'da İki Yıl 1918-1920*, Çev: Fahriye Adsay, Avesta Yayınları, İstanbul 2005.

<http://www.yaylahaber.com.tr/uludereden-merhabalar-makale,468.html>(E.T.13.10.2019)

İLYAS, Ahmet-Orhan Turan, "Kürtlerde Aşiret Kavramı ve Oluşumu", *Kimlik, Kültür ve Değişim Sürecinde Osmanlı'dan Günümüze Kürtler Uluslararası Sempozyumu* 6-8 Eylül 2012, Ed. M. Cengiz Yıldız, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 297-305.

JWAİDEH, Wadie, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi*, Çev. İsmail Çekem-Alper Duman, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

KAYMAZ, İhsan Şerif, *Musul Sorunu*, Otopsi Yayınları, İstanbul 2003.

LEACH, Edmund Ronald, *Revanduz Kürtleri*, Çev: Sinan Birvan-Hişyar Özsoy-Serap Ruken Şengül, Aram Yayınları, İstanbul 2001.

MAUNSELL, Frederick Richard, "Kurdistan", *The Geographical Journal*, C.3, S. 2, Şubat 1894, s. 81-92.

MUHAMMED EMİN ZEKİ BEG, *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, Çev. Vahdettin İnce-Mehmet Dağ-Reşat Adak-Şükrü Aslan, Nübihar Yayınları, İstanbul 2015.

ÖĞMEN, Mesut, "Aşiret Yapılanması ile Bingöl ve Civarında Bulunan Aşiretler", *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, Ed. Mehmet Mahfuz Söylemez-İbrahim Çapak, Bingöl Belediyesi Yayınları, Ankara 2011, s. 85-100.

ÖKE, Mim Kemal, *İngiliz Ajanı E. W. C. Noel'in "Kürdistan Misyonu (1919)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990.

ÖKE, Mim Kemal, *Musul-Kürdistan Sorunu*, İz Yayınları, İstanbul 1995.

ÖKTEN, Şevket "Aşiret, Akrabalık ve Sosyal Dayanışma: Geleneksel Hayatı Yönetme Biçimi", *Aile ve Toplum*, C. 5, S. 18, Temmuz-Ağustos-Eylül 2009, s. 99-110.

ÖZER, Ahmet, *Doğu Anadolu'da Aşiret Düzeni*, Boyut Yayınları, İstanbul 1990.

ÖZGÜL, İbrahim, "Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Diyarbakır'da İkamet Eden Aşiretlerdeki Problemler ve Çözümleri", *EKEV Akademi*, S. 77, Kış 2019, s. 241-252.

RONDOT, Pierre, "Origine Et Caractère Ancestraux Du Peuplement Assyrien En Haute Djézirehsyrienne: Esquisse D'une Étude De La Vie Tribale", *Bulletin d'études orientales*, T. 41/42, LE NORD-EST SYRIEN, (1989-90), s. 65-111.

SELVİ, Haluk, "İngiltere'nin Musul Politikası Karşısında Osmanlı Devleti ve Bölge Aşiretleri (1918-1920)", *Bellekten*, C. 74, S. 271, Aralık 2010, s. 789-831.

SYKES, Mark, "The Kurdish Tribes of the Ottoman Empire", *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, Vol. 38, (Jul.-Dec., 1908), 451-486.

ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kamûs-ül Â'lâm*, C. 2, Mihran Matbaası, İstanbul 1306 (1889), s. 1425.

ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kâmûs-ı Türkî*, C. 2, Mihran Matbaası, İstanbul 1318, s. 938.

TAŞ, Necati Fahri, *Güneydoğu 1919*, Tarihçi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.

TÜRKDOĞAN, Orhan, *Güneydoğu Kimliği*, Alfa Yayınları, İstanbul 1998.

TÜRKDOĞAN, Orhan, *Doğu ve Güneydoğu Aşiret-Kabile Yapısı*, IQ Yayınları, İstanbul 2005.

ULUÇ, A. Vahap, “Kürtlerde Sosyal ve Siyasal Örgütlenme: Aşiret”, *Mukaddime*, S. 2, 2010, s. 35-52.

YEĞEN, Mesut, *İngiliz Belgelerinde Kürdistan*, Dipnot Yayınları, Ankara 2012.

YILDIZ, Mehmet Zeydin, Rıfık Sındır, Faruk Alaeddinoğlu, “Geçmişten Günümüze Şırnak ve Çevresinin Sosyo-Demografik Gelişimi”, *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu (14-16 Mayıs 2010)*, Ed. Nesim Doru, Ankara 2010, s. 295-311.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, “Aşiret”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1978, s. 709-710.

YİNER, Abdulnasır, Bir Asayişsizlik Hareketi Olarak Ali Batı Olayı (1913-1919), *Tarih*, S. 54, 2011/2, 193-220.

